

Moralinio autoriteto galia

Kiekviena epocha, kiekvienas laikmetis, kad ir kokios būtų politinės, visuomeninės sąlygos – ar gyvenama pavergtyje, ar laisvėje – yra savaip sudėtingas ir reikalauja maksimalių tautos pastangų saugant ir puoselėjant pamatines vertybes, kurios yra tautos dvasinių jėgų atsinaujinimo garantas.

Kiekvienas laikmetis iškelia savo dvasinius lyderius. Viena iš tokių tautos moralinių viršūnių XX a. antroje pusėje – Jo Eminencija kardinolas Vincentas Sladkevičius.

Unikali asmenybė – nepaprastai kuklus, net nusižeminęs, – taip su nuostaba savo atsiminimuose liudijo Biržų krašto žmonės, buvę vyskupo artumoje ilgais Jo tremties metais.

Niekada neleidęs sau manyti, jog esąs tinkamiausias numatytajai dvasinei misijai, niekada neprisiskirdavęs sau nuopelnų, kurie priklausė visiems, tyliai ir kantriai savo išmintimi budėjo tautos – visų mūsų – kelyje. Niekada nesistengęs būti viešumoje, bet sunkiu tautos gyvenimo metu, net ir būdamas tarsi nematomas, tapdavo lemtingų, egzistencinių sprendimų lėmėju – Jo žodis, Jo palaiminimas lydėjo ir Bažnyčios pasipriešinimą sąžinės laisvės varžymams sovietiniais metais, ir pagrindinę Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką, ir Sąjūdžio proveržį, ir Nepriklausomybės atkūrimą – Kovo 11-osios Akto priėmimą.

Sakoma, kad vienas lauke ne karys. V. Sladkevičiaus – kunigo, vyskupo, kar-

dinolo – moralinė laikysena paneigia šią sentenciją, nes Jis neleido aplinkybėms – kad ir kokios jos būtų – tapti stipresnėms už Jį.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, 1944 m. prasideda sovietinė reokupacija. Sovietų valdžios kova su Katalikų bažnyčia, prasidėjusi 1940-aisiais, pirmosios okupacijos metu, nuo 1944-ųjų tęsėsi pamažu stiprėdama. Sovietai siekė Bažnyčią padaryti valdomą, paklusnią, bet susidūrė su stoišku dvasininkijos pasipriešinimu. Reikėjo jį palaukti, todėl prasidėjo kunigų areštai, parapijos viena po kitos likdavo be ganytojo. KGB veikė savais, patikrintais metodais – Bažnyčios hierarchams buvo daromas didžiulis spaudimas, imamasi represijų jų atžvilgiu, psichologinį saugumiečių terorą – verbavimą – patyrė kone kiekvienas dvasininkas.

Tokioje atmosferoje prasidėjo Kauno kunigų seminarijos auklėtinio, intelektualaus jauno kunigo V. Sladkevičiaus dvasinės tarnystės kelias, kurio pradžia pažymėta nuolatinės kaitos iš parapijos į parapiją – Kietaviškės, Merkinė, Aukštadvaris, Kaišiadorys, prieglobstis Čiobiškyje, tada Nedzingė, Stakliškės, Šešuoliai, Kuktiškės, Inturkė – kai kuriose išbūnant vos porą trejetą mėnesių, nes reikėjo stoti į vis areštuojamų kunigų vietą arba pačiam slapstytis nuo saugumiečių¹. Kunigo V. Sladkevičiaus pastoracinę veiklą nuolat akylai sekė KGB agentai. Valstybės saugumo ministerijos (MGB) Molėtų rajono skyriaus 1951 m. balandžio mėn. nutarime

užvesti Inturkės parapijos klebono V. Sladkevičiaus stebėjimo bylą nurodyta, kad jis yra reakcingai, nacionalistiškai nusiteikęs tarybų valdžios atžvilgiu, nes būdamas Kaišiadorių parapijos klebonu, visais įmanomais būdais stengėsi atitraukti jaunimą nuo komunistinio auklėjimo, mokinius mokė tikėjimo, pamoksluose skleidė antitarybines nuotaikas. Pažymoje prie minėto nutarimo pasakyta, kad Inturkėje V. Sladkevičius tarp tikinčiųjų veda agitaciją, kuri diskredituoja tarybinę valdžią. Todėl įskaitos – stebėjimo byla jam užvedama kaip religinio kulto tarnautojui, įtariamam ryšiais su nacionalistiniu pagrindžiu.² MGB Molėtų rajono skyriaus 1951 m. rugsėjo–spalio mėn. agentūrinės operatyvinės veiklos ataskaitoje nurodyta, kad šaltinio „Jakorev“ duomenimis, Inturkės parapijos klebonas V. Sladkevičius vakarais savo bute moko jaunimo grupes tikėjimo. Patikrintam agentui „Belikov“ pavesta surinkti išsamius pas V. Sladkevičių besilankančių asmenų duomenis, kad kurį nors iš šių asmenų būtų galima užverbuoti.³ Reokupacijos sąlygota ikikarinės tradicinės gyvenimo sanklodos ir vertybių griūtis, ateities neapibrėžtumas reikalavo politinės atidos orientuojantis, sovietų terminologija tariant, naujojo gyvenimo vingiuose, su širdgėla stebint vis stiprėjančiuose okupacinės valdžios represiniuose gniaužtuose laužomus konfratūrų likimus. Vien 1946 m. suimti keturi vyskupai: Vincentas Borisevičius (tų pačių metų lapkričio mėnesį sušaudytas ir užkastas Tuskulėnuose), Pranciškus Ramanauskas (nuteistas 10 metų lagerio), Juozapas Matulaitis-Labukas (nuteistas 10 metų lagerio), Teofilus Matulionis (nuteistas 7 metams lagerio), 1947 m. suimtas arkivyskupas Mečislovas Reinys 1953 m. mirė Vladimiro kalėjime. 1944–1953 m. buvo suimti 362 kunigai.

Bažnyčia ir tokių netekčių bei praradimų kankinama nepailsdama vykdė savo misiją. Ribinės situacijos maksimaliai sutelkia dva-

sines galias – žmogaus ar institucijos, šiuo atveju – Bažnyčios, ir tada kylama į atkaklų, nepalaužiamą ilgametį pasipriešinimą, kuris ir lėmė ištikimybės krikščioniškosioms vertybėms išsaugojimą tautos (sovietine leksika tariant, tarybinės liaudies) mentalitete bei, nepaisant valstybiniu mastu vykdomos ateizacijos, tvirta Bažnyčios pozicija garantavo šių vertybių perdavimą jaunajai kartai, sovietų laikais vadintai tarybiniu jaunimu. Šis Pasipriešinimo Sąjūdis ir yra didžiulis, neįkainojamas Bažnyčios indėlis į Lietuvos Sąjūdį, atvėrusį kelią į Kovo 11-ąją.

Vienas iš uoliausių Bažnyčios Pasipriešinimo Sąjūdžio kovotojų – kunigas V. Sladkevičius. 1952 m. jis paskirtas Kauno kunigų seminarijos dėstytoju, o 1954 m. – seminarijos prefektu. Jis, kaip nurodyta KGB Kauno miesto skyriaus 1957 m. agentūrinės operatyvinės veiklos ataskaitoje, yra fanatikas, nes tarp seminarijos dėstytojų ir klierikų nuolat pasisakė antitarybiškai, klierikus stengėsi auklėti nacionalistine dvasia, o seminarijoje įvedė griežtą jėzuitišką režimą. Kadangi, toliau teigiama ataskaitoje, V. Sladkevičius darė žalingą įtaką klierikams, saugumo operatyvinių priemonių pastangomis jis buvo išmestas iš seminarijos ir toliau buvo KGB tiriamas, nustatant jo, kaip pasakyta ataskaitoje, nusikalstamus ryšius su vyskupu T. Matulioniu (1957 m. gruodžio 25 d. Birštone įšventinusiū jį į vyskupus) ir jo šalininkais.⁴

Nepaisant nuolatinio KGB persekiojimo, V. Sladkevičius pasiaukojamai dirbo pastoracinę darbą. Apie tai su meile ir šiluma net ir prabėgus daugybei metų savo prisiminimuose liudija jo buvę parapijiečiai. V. Sladkevičius, nepaisydamas sovietų valdžios nurodymų (1947 m. vasario 20 d. LTSR Ministrų Tarybos pirmininkas Mečislovas Gedvilas pasirašė direktyvą miestų ir apskričių Vykdomųjų komitetų pirmininkams dėl mokinių religinio auklėjimo, t. y. katekizacijos, uždraudimo, o 1966 m.

gegužės 12 d. LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku pakartojamas vaikų katekizacijos draudimas), kiekvienoje parapijoje suburdavo vaikų grupes ir diegė jiems tikėjimo tiesas.

Koks jis įstrigo anuomet vaikiškoje ir koks šiandien tebėra išlikęs jau suaugusių žmonių atmintyje? Kokį vyskupą V. Sladkevičių matė vaikiškos akys, kurioms dar buvo neįžvelgiamos, o jei ir matomos, tai ne iki galo suvokiamos sudėtingos ano laikmečio peripetijos, apraizgiusios ne tik vyskupo, bet ir kitų suaugusių žmonių gyvenimus?

Nemunėlio Radviliškyje, mažyčiame Šiaurės Lietuvos miestelyje, esančiame ant Latvijos sienos ir vadintame Lietuvos Siburu, 1959 m. balandžio mėnesį buvo ištremtas vyskupas V. Sladkevičius. Ten, kai ne pirmą kartą saugumiečių verčiamas kategoriškai atsisakė bendradarbiauti su KGB, jis visą tremties laiką buvo sekamas kelių saugumo agentų ir akylai stebimas informatorių.

Miestelio gyventojai, ne tik suaugę, bet ir vaikai, susidūrė su sovietų valdžios padidintu budrumu. Bronius Medinis prisimena: „Lankiau Pirmajai Komunjai Nemunėlio Radviliškio bažnyčioje ruošiamas mokinių grupės pamokas. Pamokas vesdavo pats V. Sladkevičius. Grupė buvo nemaža, gal apie kokį dvidešimt vaikų. Tuo metu sovietų valdžia drausdavo organizuotus tikybos mokymus. V. Sladkevičius nepaisė draudimų ir į mokymo skaitlingas grupes priimdavo vaikus net iš aplinkinių parapijų, tad buvo užsitraukęs saugumo nemalonę. Pamenu, kaip vienos pamokos metu į bažnyčią įsiveržė kažkokie nepažįstami vyrai ir pradėjo klausinėti vaikus, ko jie mokosi ir kas juos moko.“ „Atsimenu, – tęsia jis, – kaip V. Sladkevičius ramiau, tačiau įsakmiais tonu saugumiečiams pasakė: „Prašu neterorizuoti vaikų, o jei yra klausimų, tai eikime su manimi į kleboniją“, – o mums pasakė: „Jums, vaikučiai, šįvakar pamokų nebebus,

ateikite rytoj.“ Sunerimę išsiskirstėme, tačiau kitą kartą susirinkę nudžiugome vėl išvydę savo kunigą.“⁵

Beje, Valstybės saugumo komiteto (KGB) Biržų rajono skyriaus 1971 m. gruodžio 31 d. pažymoje apie 1971 m. agentūrinę operatyvinę veiklą nurodyta, kad Nemunėlio Radviliškio parapijos kunigas V. Sladkevičius moko vaikus katekizmo. Nusikalstama (taip nurodyta pažymoje) V. Sladkevičiaus veikla buvo dokumentuota ir ši medžiaga išsiųsta į KGB prie LTSR Ministrų Tarybos, o Biržuose imtasi profilaktinių priemonių – V. Sladkevičius įspėtas prokuratūroje ir Vykdomajame komitete. Nepaisydamas įspėjimų vyskupas V. Sladkevičius vaikų katekizaciją tęsė toliau.⁶

„Turėjome Pirmosios Komunjios mokytoją, – prisimena Ona Užalaitė-Kiseliūnienė, – grupė vaikų buvo nemaža. Kiekvieną dieną pas mus į bažnyčią ateidavo Vyskupėlis V. Sladkevičius. Iš jo sklido tokia jauki šiluma, paprastumas, gerumas. Dievo istorija yra stebuklinga, toks pat stebuklingas man atrodė ir mūsų Vyskupėlis.“⁷

Vaikai dalyvaudavo bažnytinėse procesijose. Tos akimirkos paliko įspūdį visam jų gyvenimui kaip ypatinga misterija, kurios centrinė figūra – kunigėlis, Vincukas, Vyskupėlis. „Per šventes adoruodavome, procesijoje prieš Švenčiausiąjį barstydavome gėles. Būdavo smagu, kai Vyskupas ateidavo mūsų pakalbinti besiruošiant procesijai, pavaišindavo skanumynais. Būdavo gera tiesiog stebėti jį – nediduką ūgiu, bet labai didelį, rimtą ir gilų dvasia. Toks jis ir išliko mano atmintyje,“ – prisimena Teresė Šernaitė-Kaunienė iš Nemunėlio Radviliškio⁸.

„Kunigėlių visi vadino Vincuku, – liudija Vilhelmina Juodėnienė iš Kuktiškių (Utenos r.), – jį visi labai mylėjo, buvo geras, švelnus. Aš tada su kitomis mergaitėmis gėles barstydavau per procesijas. Mūsų buvo kelios poros barstytojų. Turiu nuotrauką, kur

mes, kelios mergaitės, su tvarkytojomis, – ir su apgailestavimu priduria: „Tik kunigėlio nėra, mes vienos.“⁹

Diana Timukaitė-Grabauskienė taip prisimena vaikystės Nemunėlio Radviliškyje metus: „Labai norėdavau eiti Komunijos ir išpažinties. Ko tik aš jam neprisakydavau per išpažintį, turbūt niekam niekada to nesakiau. Visas savo vaikiškas nuodėmes išsakydavau. Jo Ekscelencija turbūt žinojo apie mane geriau negu tėvai. Ir vis išgirdavau jo šiltą padaršinimą: „Dievas tau atleis už tavo jautrią širdelę.“ Tuomet parlėkdavau namo kaip ant sparnų ištis tikėdama, jog tapau geresnė. Manau, kad Jo Ekscelencija nė nesistengdamas, tiesiog savaime suteikdavo kiekvienam pasitikėjimą ir tikėjimą.“¹⁰

Rita Jodokevičiūtė-Lapėnienė rašė: „Aš be galo laukdavau susitikimų su V. Sladkevičiumi ir vienuole Rimute. Nuo jų veidų niekada nedingdavo šypsena ir sklido begalinis gerumas. Niekada nepamiršiu jo šypsenos, kartais truputį šelmiškos. Tuo metu apie akis susimesdavo kažkokios ypatingos raukšlytės. Gaila, kad daug kas pasimiršo, bet pirmą susitikimą ir jo šypseną labai gerai prisimenu. Ranką prie širdies pridėjusi sakau, kad mano gyvenime V. Sladkevičius buvo pati geriausia, švenčiausia ir šviesiausia asmenybė. Tokį jį prisimenu iš savo vaikystės ir ši prisiminimą nešiuosi visą gyvenimą.“¹¹

Kardinolo V. Sladkevičiaus asmenybės šviesa, jo vidinė įtaiga darė nepaprastą poveikį visiems, kam teko su juo bendrauti ar bent kartą susitikti, nepriklausomai nuo amžiaus tarpsnio, išsilavinimo, nuo gyvenimiškosios patirties, nuo tikėjimo ar netikėjimo. Šie skirtingai išsakomi susitikimų potyriai, išpūdziai iš esmės kalba apie tą patį – magišką vyskupo asmenybės galią.

„Džiaugiuosi, kad paauglystės laikotarpiu buvo lemta pažinoti ir bendrauti su J. E. kardinolu Vincentu Sladkevičiumi.

Bendravimas su šia šviesia asmenybe ne tik išliko atmintyje, bet praktiškai suformavo mano pasaulėžiūrą, o jo įsimintini pamokslai ar patarimai iki šiol dažnai praverčia gyvenime,“ – sakė Bronius Medinis, dar kartą pabrėždamas: „Jo pamokslai būdavo labai įspūdingi, spinduliuojantys meilę aplinkiniams, mokantys nuolankumo ir taip pat drąsos, susitvardymo, kantrybės.“¹² Žmonės verkdavę, klausydami Vyskupėlio pamokslų. Tokia buvo jo žodžio galia.

„Buvo tiesiog gera stebėti jį – nediduką ūgiu, bet labai didelį, rimtą ir gilų dvasia. Viską jis darė su didele pagarba, atidumu ir meile. Prisimenu keletą vakarų su Nemunėlio Radviliškio parapijos bendruomene jo mažame namelyje netoli bažnyčios. Suaugusius jis mokė giesmių, liaudies dainų, pats grojo pianinu. O mes, vaikai, tiesiog mėgavomės buvimu, priėmimu, jo švelnumu ir širdies šiluma visiems – iki mažiausio, – sakė Teresė Šernaitė-Kaunienė. – Vyskupo asmenybė savaip apibrėžė žmogiškąją vertę, prioritetus ir padėjo man suformuoti krikščionišką pasaulėvoką.“¹³

„Vyskupėlis iki mirties buvo mano Dvasios Tėvas. Jis turėjo Dievo duotą išvalgos dovaną. Įžvelgti Dievo Dvasios veikimą pasaulyje ir jo įvykiuose – tai Dievo dovana,“ – su gilia pagarba pasakojo garbės kanauninkas Vilnis Viktoras Cukuras, anuomet mokinukas ir bažnyčios ministrantas, vėliau – klierikas, kunigas, bendravęs su vyskupu V. Sladkevičiumi nuo pirmų jo tremties Nemunėlio Radviliškyje dienų.¹⁴

Prelatas Vincentas Jalinskas prisimena: „Dėl kelių su vyskupu praleistų pokalbio valandų vertėjo visą dieną suptis nepatogiaiame autobuse, važiuojant per visą Lietuvą, vidunaktį atsibeldus į Biržus kur nors priglausti galvą, kad rytui švintant pasiektum Apaščios ir Nemunėlio santakoje esančią medinę trobą, išvystum besišypsančias vyskupo akis ir svečių apkabinti iškeltas rankas.“¹⁵

„Mane visuomet stebindavo jo žvilgsnis ir veido išraiška. Atrodydavo, kad kiaurai mato ir dangų, ir pragarą. Jei kalbėdavo apie džiugius, šventus dalykus, jo akys spinduliudavo, o veidas nušvisdavo tokia giedra, tokia šilta šypsena, kad fiziškai pajusdavau sklindančią šilumą, – kalbėjo Eucharistinio Jėzaus kongregacijos sesuo Gema Stanelytė, – o jeigu kalba pasisukdavo priešinga kryptimi, apie Bažnyčios ir Tėvynės dvasines žaizdas, žvilgsnis nuklysdavo kažkur be galo toli, o veide atsispindėdavo toks sielvartas, jog tapdavo net nejauku, nes pajusdavai ne tik dvasinį, bet ir fizinį jo skausmą.“¹⁶

„Iš arti pamačiau – o reikėtų sakyti: regėjau – kardinolo Vincento Sladkevičiaus akis ir pirmą kartą supratau, kas yra švelnumas. Man, laisvamaniui, tada (tai buvo 1989 m. Vasario 16-osios minėjimo iškilmės Kaune – I. A.) įsiprasmino daugelis sąvokų – Ganytojas, šventa Meilė, Dievo Avinėlis, Šaltinis. Tos akimirkos įspūdis, keitęs mano gyvenimą, mano vertybių lauką, buvo milžiniškas. Kardinolo akys, pilnos meilės, gerumo, šviesos, supratimo, užuojautos, man tapo daugelio gyvenimo posūkių tašku, – taip apie kardinolo dvasios jėgą, gebančią akimirksniu subrendusio žmogaus sieloje sukelti pasaulėžiūrinį virsmą, 2020 m. kalbėjo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras A. Norvilas.¹⁷

Kukli vyskupo buveinė Nemunėlio Radviliškyje, kur jis praleido septyniolika tremties metų, buvo tapusi traukos centru ne tik dėl dvasinės atgaivos, dėl vidinio pastiprinimo, dėl širdžių puotos, kaip poetiškai jau gerokai vėliau pokalbio magiją įvardins monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, bet ir dėl būtinybės artimiausių patikimų bendraminčių kunigų rate aptarti strateginius Bažnyčios žingsnius ir priimti sprendimus.

Saugumui buvo žinoma, kad vyskupo V. Sladkevičiaus aplinkoje kalbama apie būtinybę įkurti nelegalią bažnyčią, nes KGB

įvairiausiais būdais varžė Kauno kunigų seminarijos darbą. Pogrindžio sąlygomis (tai saugumas irgi žinojo) vyko rengimas kunigystei, vyskupas V. Sladkevičius buvo išventinęs ne vieną kunigą.

Vyskupas V. Sladkevičius laimino ir svarbiausio pogrindinio leidinio – Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos – pirmąjį žingsnį. O ir visi kiti jos žingsniai buvo palaiminti – saugumui nepavyko Kronikos užgniaužti. Pasiukojusių leidėjų rengiama ji ėjo iki Sąjūdžio laikų, kai tapo aišku, kad Bažnyčiai grįžta jos tikrasis statusas.

Pats saugumas neginčijamai pripažino V. Sladkevičiaus dvasinę lyderystę. Jam KGB užvestos operatyvinio stebėjimo bylos įskaitos kortelėje 1964 m. lapkričio 30 d. padarytame įrašė pažymėta, kad Nemunėlio Radviliškio parapijos kunigas altaristas V. Sladkevičius, be tarybų valdžios leidimo iššventintas į vyskupus, yra **Lietuvos katalikų dvasininkų autoritetas**.¹⁸ (Pabr. aut. – I. A.)

Ypatingai kardinolo V. Sladkevičiaus minties jėga atsiskleidė Sąjūdžio metais, kai žodis tapo viešas ir nevaržomas. Kardinolo pamokslas prie Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo metu tikintiesiems sugrąžintos Vilniaus katedros durų tapo kanoniniu. Tai buvo moralinė programa tautai, pasiryžusiai susigrąžinti okupanto atimtą laisvę. Išminties padiktuotas įžvalgas išgirdo tūkstantinė minia. Tą ankstyvą 1988 m. spalio 23 d. rytą Lietuvai buvo pasakyta: „Brangieji, mokėkime laukti, mokėkime būti kantrūs, mokėkime vienas kitam kulnų nemindžioti. Mokėkime vienas kito nestumdyti, neįžeidinėti. [...] Reikia, brangieji, mokėti ne tik kantriai laukti, bet kaip želmeniui ir augti. Laukimas – tai ne stagnacija, tai ne stovėjimas vietoje, tai augimas.“¹⁹ „Mums reikia, kad tautos šaknys giliai įsiskverbtų į dieviškąsias ir pilietiškąsias dorybes, tada mes augsime malone Dievo ir žmonių akyse. Tada mes tapsime didi tauta, verta būti ne tik gyva, bet ir nepriklausoma,

ir savarankiška ko mes visi trokštame.“²⁰ Kiek buvo įsiklausyta į šiuos žodžius, kiek jie buvo išgirsti, parodė tolimesnis, jau Kovo 11-osios Lietuvos kelias.

Dalyvavimas atgimstančios šalies pilietiniame gyvenime kardinolui V. Sladkevičiui tapo pareiga, nes buvo svarbu tarti išminties žodį ne tik savo, bet ir Bažnyčios vardu. Kardinolas ir kiti bažnyčios hierarchai Sąjūdžio Steigiamajam suvažiavimui pateikė Deklaraciją dėl Lietuvos Sąjūdžio bendrosios programos, kurioje išdėstė savo pastabas ir pasiūlymus dėl Programos tobulinimo,²¹ taip pabrėždami ne tik Programos kaip solidaus krašto ateities gairių dokumento svarbą, bet ir savo autoritetu pagrįsdami Sąjūdžio kaip patikimos, politinius pokyčius pajėgsiančios įgyvendinti jėgos pripažinimą.

1989 m. vasario 15–16 d. Kaune vykusioje Sąjūdžio seimo sesijoje buvo priimta istorinė Deklaracija, kurioje aiškiai įvardintas Nepriklausomybės siekis. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį LTSR KGB pirmininkui Eduardui Eismuntui iš Maskvos ateina šifruota telegrama, kurioje jis informuojamas apie Vatikano poziciją Lietuvos nepriklausomybės atžvilgiu. Joje sakoma, kad Vatikanas laikosi kardinolo V. Sladkevičiaus tezės, jog Lietuvos okupacija, TSRS įvykdyta 1940 m. birželio mėnesį, buvo Ribentropo-Molotovo pakto padarinys ir kad būtina nepriklausomybę atkurti anuliuojant šią sutartį.²²

Kardinolo V. Sladkevičiaus vardas, jo asmenybė tapo laisvėjančios Lietuvos simboliu. Jis buvo laukiamas svarbiausių sakralinių ir istorinių ženklų, suniokotų sovietiniais laikais, atstatymo iškilmėse, savo dalyvavimu suteikdamas joms ypatingą aurą. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Algimantas Norvilas prisimena Kaune atstatyto paminklo – Laisvės angelo – atidengimo akimirkas 1989 m. vasario 16 d.: „Istorijos muziejaus sodelyje – žmonių jūra. Kardinolą ir jį lydinius dvasininkus turėjęs pasitikti

ir atlydėti žmogus nespėjo prieiti, tai kardinolas, nieko nelaukdamas, nuo muziejaus laiptų pasuko tiesiai į minią – į žmonių ir vėliavų jūrą. Minia pagarbiai prasiskyrė, o kardinolas, laimindamas susirinkusius, išvingiavo visą aikštę. Palaiminimas, visiškai netikėtas, buvo toks natūralus, toks tikras, kad užsitęsusi pauzė iškilmių scenarijuje tapo tūkstančius kartų vertesnė už kelias nepasakytas kalbas.“²³

Kardinolo V. Sladkevičiaus žodis kaip palaiminimas lydėjo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatus priimant svarbiausiąjį Nutarimą – Kovo 11-osios Aktą. Kovo 10 d. buvo gauta ir pirmojo Aukščiausiosios Tarybos posėdžio metu perskaityta kardinolo V. Sladkevičiaus sveikinimo telegrama, kurioje išsakytas ir bendrystės motyvas – vienijimasis su visais tautos išrinktaisiais, ir kartu – subtilus kelio pasirinkimo siūlymas galbūt abejojantiems. Kardinolas rašė: „Neturėdamas deputato mandato, negalėsiu asmeniškai dalyvauti tautos apsisprendimo deklaracijoje, bet vienijuosi su jumis dvasioje, pasisakydamas visa širdimi prieš tautos okupacinę padėtį ir už laisvos, savarankiškos, nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvenimo kelią.“²⁴

Kovo 13 d. Aukščiausiąją Tarybą pasiekė dar vienas kardinolo laiškas. Sveikinimai su santarvės viltimi skirti Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui jo išrinkimo proga bei išmintingai pasirinktus pavaduotojus ir ministrę pirmininkę. Išreiškiama viltis, kad artimiausiu laiku bus atkurti diplomatiniai santykiai su Vatikanu ir Šventasis Tėvas galės aplankyti nepriklausomą Lietuvą kaip pirmasis jos svečias, kuris Lietuvą labai karštai myli.²⁵

Aukščiausiosios Tarybos vadovybė tarėsi dėl kardinolo apsilankymo posėdyje. Kovo 13 d. Aukščiausiosios Tarybos septintajame, vakariniame, posėdyje posėdžio pirmininkas, Aukščiausiosios Tarybos Pir-

mininko pavaduotojas Kazimieras Motieka informuoja deputatus apie rytdienos darbo tvarką ir pamini, kad, jei Jo Eminencija kardinolas V. Sladkevičius galės, atvyks į posėdį, pasakys kalbą, duos palaiminimą.²⁶

Apie sudėtingą situaciją ką tik pradėjusiame darbe Parlamente, atsiradus priešpriešai visuomenėje po Aukščiausiosios Tarybos pirmininko rinkimų, liudija ir tai, kad jau 1990 m. kovo 14 d. du deputatai – Algirdas Saudargas ir Kazimieras Uoka aplanko kardinolą V. Sladkevičių, pasakoja jam apie parlamentinio darbo sėkmes ir nesėkmes, apie tai, kaip sunkiai siekiama santarvės, ir užsimena, kad Aukščiausiojoje Taryboje kardinolo taikingas žodis būtų labai lauktinas. Kardinolas pažadėjo dėl to pasitarti su Vyskupų konferencija ir atsiuntė telegramą: „Kaip ir kiekvieną mėnesį 13 d. susirinkę į Šiluvą meldžiame Dievo Motiną Mariją globos brangiai Tėvynei Lietuvai jos erskėčių kelyje į laisvę. Gerasis Dievas ir Švenčiausioji Marija tegloboja jus, ištikimieji tautos sūnūs ir dukros, išsakę pasauliui mūsų lūkesčius ir viltį.“ Ramybės žinią šioje telegramoje teikia pasirašiusiųjų skaičius ir vardai – kardinolas V. Sladkevičius, Vilkaiviškio vyskupas Juozas Žemaitis, 35 kunigai ir 4 tūkstančiai maldininkų.²⁷

Kunigas Vaclovas Aliulis, išsakydamas Bažnyčios lūkesčius dar Sąjūdžio Steigiamajame suvažiavime, pasisakė dėl Bažnyčios vidinę veiklą reglamentavusios institucijos – Religijų reikalų tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos įgaliojimo Lietuvos Respublikai – panaikinimo. Aukščiausiosios Tarybos deputatas Vytautas Plečkaitis kalbėdamas posėdyje atkreipė dėmesį į kardinolo V. Sladkevičiaus 1990 m. balandžio 13 d. laikraščiu „Gimtas kraštas“ duotą interviu, kuriame kardinolas stebisi, kad minėta institucija dar tebedirba. „Mes daugeliu atvejų nieko negalėjome be Religijų reikalų tarybos įgaliojimo įstaigos pritari-

mo ar sutikimo. Net drįso kištis į kunigų skyrimo reikalus. Dabar šito nėra. Nors apskritai, kodėl Ministrų Taryba šią įstaigą laiko, mums lieka neaišku,“ – sakė V. Sladkevičius.²⁸

Balandžio 18 d. Aukščiausiojoje Taryboje vykusioje Vyriausybės valandoje vicepremjeras Romualdas Ozolas paaiškino, kad, jo žiniomis, šios institucijos jau nebėra: „Mes tarėmės apie tai, kad bus Vyriausybės patarėjas religijos klausimams [...] Tai šitas žmogus, šito žmogaus kandidatūra bus suderinta, kad tenkintų abi puses.“ (t. y., tenkintų ir Bažnyčią – I. A.)²⁹ Ši institucija oficialiai panaikinta 1990 m. birželio 14 d.

1990-ųjų birželį artėjo skaudi data – penkiasdešimtmetis, kai dėl Lietuvos okupacijos 1940 m. buvo nutraukti diplomatiniai santykiai tarp Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos. Vatikanas nepripažino Lietuvos okupacijos ir laikė, kad diplomatiniai santykiai ne nutraukti, o tik laikinai sustabdyti. (Lietuvos atstovybė prie Šventojo Sosto nebuvo uždaryta ir veikė visą laiką). Lietuva dabar rengėsi būsimam diplomatinėms santykių atkūrimui (jie buvo atkurti 1991 m. rugpjūčio 30 d.), todėl Aukščiausioji Taryba paruošė ir svarstė „Katalikų bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktą“, kuris ne kartą buvo derinamas su Lietuvos vyskupų taryba. Su kardinolu V. Sladkevičiumi buvo galutinai aptarti ir Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl Katalikų bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos akto“ ir paties Akto tekstai. Jie buvo priimti 1990 m. birželio 12 d.³⁰

1990-ųjų birželis buvo paženklintas dar vienu skaudžiu ženklu – moratoriumo Kovo 11-osios Aktui svarstymu. Vyko nuomonių, pozicijų poliarizacija ir Aukščiausiojoje Taryboje, ir visuomenėje. Ir viena, ir kita pusė bandė kalbėti tautos vardu. Posėdžio metu vykusioje diskusijoje Nepriklausomybės Akto signatarė Vidmantė

Jasukaitytė teigė, kad tik tas, kuris mato Lietuvą kaip vieningą visumą, neskirstomą į „jus“ ir „mus“, kuris vienodai myli ir gailisi, dirba visų labui, turi teisę kalbėti tautos vardu. Toks iškilus žmogus Lietuvoje yra tik vienas, nesuspainiojęs konjunktūriniais ryšiais. Tai Jo Eminencija kardinolas Vincentas Sladkevičius. Jis vienas kol kas kalba į visus Aukščiausiojo vardu.³¹ Kvestionuoti šio teiginio nedrįso niekas.

1990 m. pabaiga rodė, kad nepriklausomybei priešiškos jėgos rengiasi lemiamam žingsniui – Sausio 13-ajai. Tomis neramiomis dienomis ir valandomis Aukščiausiąją Tarybą pasiekdavo daug paramos ir palaikymo pareiškimų. Sausio 10 d. Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui kardinolo V. Sladkevičiaus kancleris kunigas Alfonsas Svarinskas atvežė susirūpinimo kupiną kardinolo ir vyskupų laišką. Jame sakoma: „Šiose lemtingose mūsų kraštui valandose mes, Lietuvos Katalikų bažnyčios vyskupai, vienijamės dvasioje su Lietuvos Aukščiausiąja Taryba ir su visais Lietuvos žmonėmis, siekiant pilnutinio jos nepriklausomybės atkūrimo. Jautriai pergyvename dėl didelių sunkumų ir pavojų, susidariusių mūsų kraštui šiame jo laisvu apsisprendimu pasirinktame kelyje. Žavi-mės ir džiaugiamės mūsų Aukščiausiosios Tarybos ir bendrai visų Lietuvos žmonių tvirta, garbinga bei protinga laikysena patiriamų provokacijų atžvilgiu.“ Laiške kviečiama telktis į vis stipresnę tarpusavio vienybę, nes tik joje glūdi dvasinė tvirtybė ir jėga.³²

Sutelktomis tautos jėgomis atlaikę okupacinių struktūrų ir vietinės penktosios kolonos bandymą įgyvendinti valstybinį perversmą, gavę neginčijamą tautos palaikymą 1991 m. vasario 9 d. plebiscite, pasijutę tvirtiau, džiugiai minėjome ir Vasario 16-ąją. Šalia visų šventinių kalbų ir sveikinimų, pasakytų iškilmingame Aukščiausiosios Tary-

bos posėdyje, kunigas V. Aliulis perskaitė ir jautrų, šviesų, širdingą Lietuvos Episkopato laišką, pasirašytą kardinolo V. Sladkevičiaus ir Lietuvos vyskupų.³³

Aukščiausioji Taryba bendradarbiavo su Lietuvos dvasine vyresnybe ir rengdama Švietimo įstatymą – buvo derinamos pozicijos dėl dorinio ugdymo mokyklose. Beje, ir dabartiniame Švietimo įstatyme yra išlikusios tos pačios nuostatos dorinio ugdymo klausimais, kurios buvo išdėstytos kardinolo V. Sladkevičiaus rašte Aukščiausiajai Tarybai.

1992 m. minint Sausio 13-ąją – Lietuvos Laisvės gynėjų dieną – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir Vyriausybės vardu V. Landsbergis ir G. Vagnorius šalia dėkingumo žodžių Lietuvos žmonėms, pasiaukojančiai gynusiems Laisvę, šalia padėkos pasaulio valstybėms, parlamentams ir vyriausybėms už mūsų laisvės siekio palaikymą ištarė pagarbos žodžius ir Jo Eminencijai kardinolui Vincentui Sladkevičiui, ne kartą kvietusiam Lietuvą į ištvermę ir maldą. Kartu padėkota vyskupams, kunigams, visų religinių bendrijų vadovams ir išpažinėjams už dvasinę paramą ir susitelkimą Lietuvai sunkiu metu.

Neatsitiktinai šioje padėkoje išskirta tik viena – kardinolo – pavardė. Juk ne kam kitam, o Jo Eminencijai 1991 m. sausyje sovietų karinės agresijos akivaizdoje buvo patikėta saugoti svarbiausią šių laikų Lietuvos dokumentą – Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atstatymo Aktą.

1992 m. spalio 25 d. rinkimai į Lietuvos Respublikos Seimą lyg brūkšniu užbrėžia ribą, istorijai palikdami liudijimą apie Aukščiausiąją Tarybą lydėjusį Jo Eminencijos kardinolo Vincento Sladkevičiaus susirūpinusį žvilgsnį, jo nuolatinį budėjimą ir pasirengimą suteikti dvasinę paramą Aukščiausiajai Tarybai ir Lietuvai sunkiais Nepriklausomybės įtvirtinimo momentais.

Po rinkimų pasikeitus politinių jėgų santykiui 1992–1996 m. Seime, kardinolas V. Sladkevičius viešumoje nebebuvo toks matomas ir girdimas, kokį jį regėjome Sąjūdžio ir ypač – Aukščiausiosios Tarybos laikais. Net ir būdamas tam tikroje nuošalėje, kardinolas su jam įprasta kantrybe ir

pasiaukojimu nepailsdamas, iki paskutinės akimirkos vykdė Aukščiausiosios tarnystės jam paskirtąją misiją – pareigą bei atsakomybę būti tautos dvasiniu skydu. Ši misija tebesitęsia iki šiol – ji nepavaldi laikui, ji išlieka net ir išėjus Amžinybėn – tokia stipri yra Moralinio Autoriteto galia.

2021 m. rugsėjo 14 d.

Nuorodos

¹ Internetė: <https://lyavaizdai.lt>naujienos>virtuali-paroda> [žiūrėta 2021 09 03].

² Ten pat, [žiūrėta 2021 09 03].

³ Ten pat, [žiūrėta 2021 09 03].

⁴ Ten pat, [žiūrėta 2021 09 05].

⁵ I. Andrukaitienė, Evaldas Timukas, *Savas tarp savų*, Vilnius: Petro ofsetas, 2020, p. 80–91.

⁶ Internetė: <https://lyavaizdai.lt>naujienos>virtuali-paroda> [žiūrėta 2021 09 06].

⁷ I. Andrukaitienė, E. Timukas, *Savas tarp savų*, Vilnius: Petro ofsetas, 2020, p. 105.

⁸ Ten pat, p. 89.

⁹ Iš I. Andrukaitienės asm. archyvo.

¹⁰ I. Andrukaitienė, E. Timukas, *Savas tarp savų*, Vilnius: Petro ofsetas, 2020, p. 46.

¹¹ Ten pat, p. 71.

¹² Ten pat, p. 81.

¹³ Ten pat, p. 89–94.

¹⁴ Ten pat, p. 51.

¹⁵ I. Petraitiienė, *Padaryk mane gerumo ženkle*, Kaunas, 2003, p. 57.

¹⁶ Ten pat, p. 179.

¹⁷ I. Andrukaitienė, E. Timukas, *Savas tarp savų*, Vilnius: Petro ofsetas, 2020, p. 139.

¹⁸ Internetė: <https://lyavaizdai.lt>naujienos>virtuali-paroda> [žiūrėta 2021 08 20].

¹⁹ Sud. J. Vercinkevičius, *Mokėkime laukti ir augti*, Trakai: Voruta, 2014, p. 64.

²⁰ Ten pat, p. 65.

²¹ *Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, Steigiamasis suvažiavimas*, Vilnius: Mintis, 1990, p. 105–106.

²² Internetė: <https://lyavaizdai.lt>naujienos>virtuali-paroda> [žiūrėta 2021 08 25].

²³ I. Andrukaitienė, E. Timukas, *Savas tarp savų*, Vilnius: Petro ofsetas, 2020, p. 139.

²⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 10 d. 1-ojo posėdžio stenograma, p. 14.

²⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 13 d. 6-ojo posėdžio stenograma, p. 24.

²⁶ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 13 d. 7-ojo posėdžio stenograma, p. 66.

²⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 14 d. 8-ojo posėdžio stenograma, p. 26.

²⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. balandžio 17 d. 42-ojo posėdžio stenograma, p. 27.

²⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. balandžio 18 d. 44-ojo posėdžio stenograma, p. 8.

³⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. birželio 12 d. 81-ojo posėdžio stenograma, p. 19.

³¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. birželio 29 d. 93-ojo posėdžio stenograma, p. 7.

³² Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 10 d. 87-ojo posėdžio stenograma, p. 18.

³³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. vasario 15 d. 127-ojo posėdžio stenograma, p. 6.